

POWSZECHNA HISTORIA PRAWA

- prawo małżeńskie osobowe (2): XIX-XX w.

dr Jan Halberda

SYSTEMY LAICKI

TYP - LAICKI	ŹRÓDŁO PRAWA	TREŚĆ REGULACJI	ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA	ROZWÓD	JURYS-DYKCJA
REWO-LUCJA FRAN-CUSKA	USTAWA	ŚWIECKA; BRAK WYMOGU ZGODY RODZICÓW	PRZED URZĘDNI-KIEM	PRZED URZĘDNIKIEM; ŁATWY ROZWÓD	ŚWIECKA
KODEKS NAPO-LEONA		ŚWIECKA; WYMÓG ZGODY RODZICÓW/DZIADKÓW PONIŻEJ 21/25 LAT, WYMÓG AKTÓW USZANOWANIA PONIŻEJ 25/30 LAT; BRAK WYMOGU OD 1907 R.		PRZED SĄDEM; BRAK ROZWODU W LATACH 1816-1884	
NIEMCY, BGB		ŚWIECKA	OD 1875 R. OBOWIĄZK. ŚLUBY CYWILNE	TAK	

SYSTEMY MIESZANY

TYP - MIESZANY	ŹRÓDŁO PRAWA	TREŚĆ REGULACJI	ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA	ROZWÓD	JURYS-DYKCJA
EHE-PATENT, LAND-RECHT	USTAWA	ŚWIECKA (MAŁŻEŃSTWO TO UMOWA), ALE Z KONCESJAMI NA RZECZ WYZNANIOWEJ	FORMA KOŚCIELNA (W LANDRECHCIE WYJĄTKOWO CYWILNA)	TAK (W EHEPATENT JEŚLI DOPUSZCZA TO PRAWO WYZNANIOWE)	ŚWIECKA
ABGB			FORMA KOŚCIELNA (OD POŁ. XIX W. ŚLUBY CYWILNE DLA BEZWYZNANIOWCÓW; <i>NOTZIVILEHE</i> – W RAZIE PRZESZKODY KANONICZNEJ NIE ZNANEJ PRAWU CYWILNEMU)	JEŚLI DOPUSZCZA TO PRAWO WYZNANIOWE, NP. PROTESTANCKIE, TALMUD - BRAK ROZWODÓW DLA KATOLIKÓW	
KCKP (1825)			FORMA KOŚCIELNA	JEŚLI DOPUSZCZA TO PRAWO WYZNANIOWE	

SYSTEMY WYZNANIOWY

TYP	ŹRÓDŁO PRAWA	TREŚĆ REGULACJI	ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA	ROZWÓD	JURYS-DYKCJA
WYZNA-NIOWY					
ZWÓD PRAW (1832), PRAWO O MAŁŻEŃ-STWIE (1836)	USTAWA	WYZNA-NIOWA	FORMA KOŚCIEL-NA	JEŚLI DOPUSZ-CZA TO PRAWO WYZNA-NIOWE	KOŚ-CIEL-NA

Ehepatent Józefa II z 1783 r.:

- Małżeństwo samo w sobie jest traktowane jak kontrakt cywilny.

Francuski *Dekret o rozwodzie* z 1792 r.:

- § 1. Przyczyny rozwodu
- 1. Małżeństwo rozwiązuje się przez rozwód.
- 2. Rozwód następuje w wyniku obustronnej zgody małżonków.
- 3. Jeden z małżonków może żądać orzeczenia rozwodu na podstawie zwykłego zapewnienia o niezgodności usposobienia lub charakteru.
- 4. Każdy z małżonków może również żądać orzeczenia rozwodu z następujących przyczyn [...]: 1) niepoczytalności [...]; 2) skazania małżonka na kary cielesne lub hańbiące; 3) przestępstwa, złego obchodzenia się lub ciężkich krzywd popełnionych przez jednego małżonka wobec drugiego; 4) rozwiązłości obyczajowej [...].
- 7. Nie wolno w przyszłości orzekać separacji. Małżonkowie mogą być rozłączeni jedynie przez rozwód.

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Art. 63. Nim nastąpi obchód małżeński, urzędnik stanu cywilnego ogłosi dwie zapowiedzi, z ośmiodniową przerwą czasu między nimi, w niedzielę, przeddrzwiami domu gminnego [...]
- Art. 64. Wyciąg aktu zapowiedzi, zawieszony będzie na drzwiach domu gminnego [...]
- Art. 66. Akta przeciwieństwa do małżeństwa podpisane będą na oryginale i na kopii przez osoby sprzeciwiające się [...]
- Art. 68. Gdy jakie przeciwieństwo zajdzie urzędnik stanu cywilnego nie może zezwolić na obchód małżeński, póki to przeciwieństwo zniesionym nie zostanie [...]
- Art. 69. Gdy przeciwieństwa nie masz uczyniona o tem będzie wzmianka w akcie małżeństwa [...]
- Art. 75. W dniu przez strony oznaczonym, po upłynionym czasie od zapowiedzi, urzędnik stanu cywilnego, w domu gminnym, w przytomności czterech świadków, krewnych lub niekrewnych, przeczyta stronom wzwyż rzeczony akta, względem stanu i formalności małżeńskiego związku, i Rozdział VI. z tytułu o Małżeństwie względem wzajemnych praw i powinności małżonków; oświadczą strony jedna po drugiej, iż chcą się pobrać za małżonków, i urzędnik w imieniu prawa, wyrzeczce: iż są złączeni małżeńskim związkiem, i akt do tego stosowny natychmiast spisze.

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Art. 144. Mężczyzna nie skończywszy lat osiemnastu, a kobieta piętnastu, nie mogą małżeństwa zawierać.
- Art. 147. Nie można zawierać drugiego związku, bez rozwiązania pierwszego.
- Art. 148. Syn przed skończonym dwudziestym piątym rokiem wieku swego, a córka przed skończonym dwudziestym pierwszym nie mogą zawierać małżeństwa bez zezwolenia ojca swego i matki; w przypadku różnicy zdań dość jest na zezwoleniu ojca.
- Art. 151. Dzieci familii, doszedłszy lat wieku swego oznaczonych artykułem 148. obowiązane będą przed zawarciem małżeńskiego związku, prosić przez uroczysty akt uszanowania, o radę ojca i matki, albo dziadów i bab gdy oyciec i matka nie żyją, lub są w niemożności oświadczenia woli swojej.
- Art. 152. Od pełnoletności ustanowionej artykułem 148. aż do trzydziestu lat skończonych dla synów, a dwudziestu pięciu dla córek, akt uszanowania, przepisany artykułem poprzedniczym, i na który zezwolenie do związków małżeńskich nie nastąpiło, odnawiany będzie po dwa razy jeszcze, to jest raz co miesiąc, a w miesiąc po ostatniem odnowieniu, można, choć bez otrzymanego zezwolenia, związek małżeński zawrzeć.

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Art. 212. Małżonkowie winni sobie na wzajem, wierność, wsparcie i pomoc.
- Art. 213. Mąż winien obronę dla żony, a żona posłuszeństwo dla męża.
- Art. 214. Żona powinna z mężem mieszkać, i iść za nim wszędzie, gdzie mu mieszkanie przenieść wypada, mąż obowiązany przyjąć żonę i dostarczyć wszystkiego co do życia potrzebne, podług swoje możliwości i stanu.
- Art. 215. Żona stawać w sądzie nie może bez upoważnienia od męża swojego, chociażby się trudniła kupiectwem publicznym, albo nie była w spółności majątku, albo rozdzielona była co do majątku.
- Art. 216. Upoważnienie od męża nie jest potrzebne, gdy żona stawać musi w sprawach kryminalnych albo policyjnych. [...]
- Art. 218. Gdyby mąż odmawiał upoważnienia żonie do stawiania się w sądzie, Sędzia takie upoważnienie dać może. [...]

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Art. 227. Rozwiązuje się małżeństwo:
  - Przez śmierć jednego z małżonków.
  - Przez rozwód prawnie wydany.
  - Przez skazanie wydane ostatecznie, jednego z małżonków, pociągające za sobą śmierć cywilną. [...]
- Art. 229. Mąż może żądać rozwodu, z przyczyny cudzołóstwa żony swojej.
- Art. 230. Żona może żądać rozwodu, z przyczyny cudzołóstwa męża swojego, gdy mąż trzymać będzie nałożnicę w domu wspólnym. [...]

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Tytuł VII. O Ojcostwie i Synostwie czyli o wywodzie rodu.
- Art. 312. Mąż ojcem jest dziecięcia poczętego w czasie małżeństwa. [...]
- Art. 319. Synostwo dzieci prawych dowodzi się przez akt urodzenia, wpisany w rejestr stanu cywilnego. [...]
- Art. 331. Dzieci zrodzone nie w małżeństwie, oprócz zrodzonych w związku kazirodzkim lub cudzołożnym, mogą zostać prawymi, przez małżeństwo następnie zawarte ojca swego i matki [...]
- Art. 334. Uznanie dziecięcia naturalnego, wykonane będzie przez akt urzędowy, gdy to nie nastąpiło w akcie jego urodzenia.
- Art. 335. Uznanie takie nie może służyć dzieciom zrodzonym w kazirodztwie lub cudzołożństwie [...]
- Art. 338. Dziecię naturalne, uznane, nie może się odwoływać do praw dziecięcia prawego [...]

Kodeks Napoleona (Code civil) z 1804 r.:

- Tytuł IX. O Władzy Ojcowskiej.
- Art. 371. Dziecię w każdym wieku powinno część i uszanowanie ojcu swemu i matce.
- Art. 372. Zostaje pod ich władzą aż do pełnoletniości albo usamowolnienia.
- Art. 373. Sam tylko ojciec taką władzę w czasie małżeństwa sprawuje.
- Art. 376. Jeżeli dziecię szesnastu lat nie zaczęło, może go oyciec trzymać w zamknięciu, na czas nie dłuższy nad miesiąc; i na ten koniec prezydent trybunału okręgu, na żądanie oycy, wyda rozkaz przytrzymania.

Kodeks cywilny austriacki (ABGB) z 1811 r.:

- §. 44. [...] Mocą umowy ślubnej oświadczają prawnie dwie osoby płci różnej wolę swoją; [...]
- §. 50. Małoletni z nieprawego łoża splotzeni, aby ważne śluby małżeńskie zawrzeć mogli, powinni mieć, oprócz deklaracji swego opiekuna, jeszcze zezwolenie sądowej zwierzchności.
- §. 63. Między Chrześcijanami i osobami, które wiary chrześcijańskiej nie wyznają, umowa małżeńska ważnie zawartą być nie może.
- § 77. Zezwolenie na małżeństwo między osobą katolickiego a osobą niekatolickiego wyznania, oświadczonem być powinno wobec dwóch świadków przed katolickim duchownym; wszelako na żądanie drugiej strony, może także niekatolicki duchowny znajdować się przy tej uroczystej czynności.
- §. 80. Aby trwały dowód pozostał zawartego małżeństwa, przełożeni parafii obowiązani są umowę ślubną w osobno na to przeznaczony księdze ślubów zapisać. [...]
- §. 91. Mąż jest głową rodziny. [...] mężowi szczególnie prawo przystoi, rządem domowym kierować.

Kodeks cywilny austriacki (ABGB) z 1811 r.:

- §. 103. Sąd powinien małżonkom rozłączenia od stołu i łoża (separacji) [...] dozwolić, gdy oboje tak na rozłączenie [...] między sobą się zgodzą.
- §. 111. Między katolickimi osobami ważnie zawarty związek małżeński śmiercią tylko jednego małżonka rozrywa się. [...]
- § 115. Małżonkom nie wyznającym religii katolicko-chrześcijańskiej, dozwala ustawa według zasad ich religii żądać rozwodu dla ważnych przyczyn. Przyczynami takimi są:
  - - dopuszczenie się przez małżonka cudzołóstwa lub takiej zbrodni, za którą na karę przynajmniej pięcioletniego więzienia był skazanym;
  - - złośliwe opuszczenie przez niego drugiego małżonka i niestawienie się w ciągu jednego roku pomimo publicznego zapoznania przez sąd w tym przypadku, gdy miejsce pobytu jego nie było wiadomem;
  - - nastawanie życiu lub zdrowiu zagrażające; ciężkie i częste pokrzywdzenie na ciele;
  - - nieprzewyciężony wstręt, dla którego obudwoje małżonkowie żądają rozwodu; w tym atoli ostatnim przypadku rozwód nie może być od razu udzielonym, lecz naprzód i według okoliczności kilka razy rozdział co do stołu i łoża dozwolonym być winien.

Kodeks cywilny austriacki (ABGB) z 1811 r.:

- § 133. Małżeństwo ważne między Żydami zawarte, może być rozwiązaniem za wzajemnym dobrowolnym zezwoleniem małżonków, przez list rozwodowy, przez męża żonie dany; przedewszystkiem jednak obowiązani są małżonkowie oświadczyć wprzód rabinowi lub szkolnikowi chęć rozwiedzenia się. Rabin lub szkolnik powinni użyć najenergiczniejszych przełożeń, dla pojednania małżonków, i wtenczas dopiero gdy przełożenia te skutku nie odniosą, wydać onymże świadectwo na piśmie, że obowiązku swego dopełnili, lecz pomimo wszelkiego usiłowania, onychże od ich zamiaru odwieść nie mogli.